

LUND UNIVERSITY

Barn som dödas, barn som lämnas bort och barn som dör. Ett kvinnoöde.

Andersson, Gunvor

2019

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Andersson, G. (2019). *Barn som dödas, barn som lämnas bort och barn som dör. Ett kvinnoöde.* (Research Reports in Social Work; Vol. 2019, Nr. 4). Socialhögskolan, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

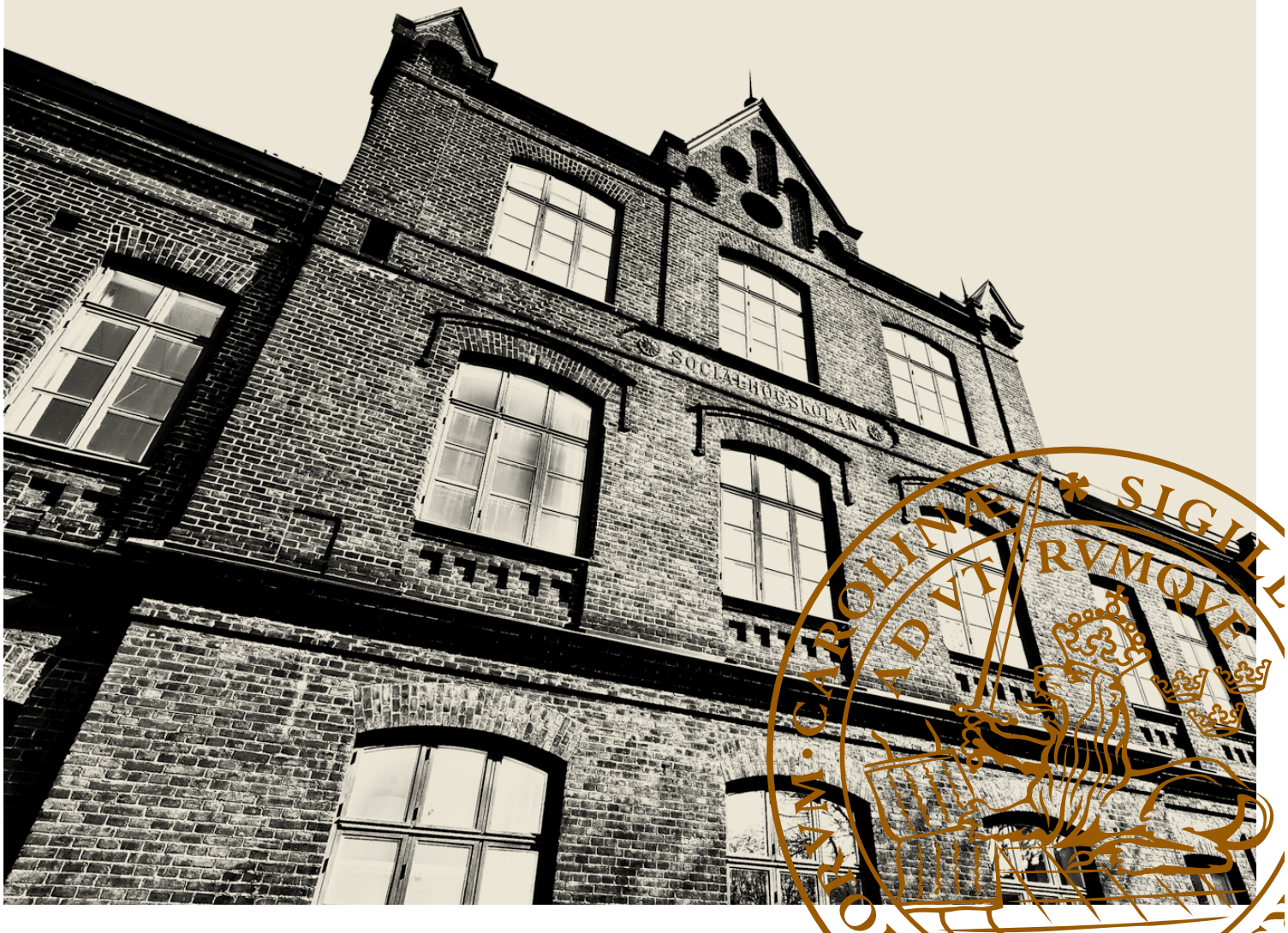
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Barn som dödas, barn som lämnas bort, och barn som dör. Ett kvinnoöde.

Gunvor Andersson

ISBN: 978-91-7753-992-6

© Författaren och Socialhögskolan, 2019

Redaktör: Lars Harrysson

Adress: Lunds Universitet, Socialhögskolan, Box 23, 221 00 Lund

Innehåll

Inledning	4
Barnamord på 1700- och 1800-talet	5
Lagen om barnamord och barnamordsplakatet.....	5
Omfattningen enligt statistik.....	6
Forskning.....	6
Barn födda utom äktenskapet på 1900-talet.....	9
Marianas familjebakgrund	11
Ett barnamord i Tattarp 1911	13
Domen och fängelsetiden	18
De närmaste åren efter fängelsetiden – föder ett barn anonymt.....	19
Äktenskap och barn inom äktenskapet	20
Avslutande reflektioner	21
Referenser	22

Inledning

I denna artikel vill jag förmedla något av det som jag med anledning av ett enskilt människoöde lärt mig om att få barn utanför äktenskapet för drygt hundra år sedan, att begå barnamord och att föda anonymt och lämna ifrån sig barnet som ”okänd mor”. Min farmor hade känt Mariana, de var båda födda 1881, kanske hade de varit konfirmationskamrater. Hennes berättelse om att Mariana dödat sina tvillingar vid födelsen av rädsla för sin far satte sig djupt i mitt minne, även om jag då tänkte att det hänt långt borta och för länge sedan. Det dröjde drygt sextio år, innan jag började undra: Var skedde det och hur var det egentligen? Går det att få fram något från kyrkoböcker och domböcker?

Det visade sig att barnamordet skett 1911 i Östra Sallerups församling, bara några byar bort från mitt barndomshem. Mitt intresse blev inte mindre av att jag i domboken fann att någon klippt bort flera sidor, där rättegångsprotokollet skulle ha funnits. Därmed tystades Marianas röst. Var det skammen som därmed skulle utplånas? Det visade sig dock att polisprotokollen fanns på annan plats i domboken och hade undgått förstörelse. Jag läste dem och fick därigenom en glimt av Marianas egen röst, där hennes förtvivlan, skam och rädsla för fadern skymtar fram.

I mitt sökande efter mer information om Marianas livsöde kom det till min kännedom att hon 1914 även fött ett barn anonymt och låtit anteckna det som fött av okänd moder. Det skedde medan Mariana efter sin fars död bodde hos en bonde, som sannolikt såg till att det blev förlossning på okänd ort och att det antecknades att barnet hade okänd moder och okänd fader. Trots att det i församlingsböckerna genom åren stod antecknat okänd moder, visade det sig vara känt vem som var modern och hon förblev inte okänd för sin dotter. Fadern förblev däremot okänd, även om det finns en hörsägen. Jag har senare läst i forskningslitteraturen att rätten för mödrar att vara okända utnyttjades av få kvinnor men ökade möjligheten för män att inte erkänna faderskap. Kort efter den anonyma födelsen gifte sig Mariana med en annan man. Bonden, som hon bott hos, var dem behjälpliga med bostad. I forskning om barnamord uppfattas senare giftermål som ett tecken på att kvinnor inte alltid tvingades leva i utanförskap eller blev stigmatiserade efter barnamord. Jag vet inget om hur det var för Mariana, men det är min gissning att livet fortsatte att vara svårt för henne, även med tanke på att två av de tre barn hon födde i äktenskapet dog, bara några månader gamla. Familjen flyttade ofta och hade flera adresser i Östraby, Eslöv och Landskrona. När Mariana dog av sjukdom vid 45 års ålder visar bouppteckningen att hon var mycket fattig. Sonen var sex år gammal, när hon dog.

Marianas öde har gripit mig. Jag har förstått att både barnamordet och barnet fött utom äktenskapet var en tung hemlighet för Mariana och hennes släktingar att bära. Jag vill lyfta fram Mariana ur glömskan och genom henne påminna oss alla om hur det kunde vara att vara kvinna och ogift mor för en inte alltför lång tid sedan. Det var fler än Mariana som i desperation dödade sina nyfödda barn,

även om möjligheten att föda anonymt var en utväg fram till att 1917 års lag trädde i kraft vars innehåll diskuteras nedan på sidan 11. Jag har efter etiska överväganden bestämt mig för att använda verkliga namn och data, som är brukligt i lokalhistoria. Det har gått lång tid och mina huvudsakliga källor är offentliga dokument. Dock ger jag Marianas barn fingerade namn. Genom att sätta in det som skett i ett historiskt sammanhang har jag en förhoppning om att i någon mån avbörda den individuella skulden och låta samhället dela den. Jag inleder med att ge en glimt av forskningslitteratur, som har relevans för att förstå Marianas situation. Därpå följer min berättelse om Mariana, så som den kan rekonstrueras med hjälp av offentliga dokument, med viss komplettering av muntlig information från nu levande personer, som hört från andra. Avslutningsvis gör jag egna reflexioner.

Barnamord på 1700- och 1800-talet

Bondesamhället som begrepp i historieforskningen täcker tiden fram till 1800-talets slutskede. De som gör en uppdelning i förmodernt och modernt definierar det moderna bondesamhället från en bit in på 1700-talet till slutet av 1800-talet. Marie Lindstedt Cronberg (1997) skriver om ogifta mödrar på svensk landsbygd (1680-1880) och konstaterar: ”Det agrara samhällets tydliga patriarkala struktur kan aldrig tänkas bort, utan utgör den konkreta ram inom vilken relationerna mellan könen utspelar sig.” De forskare som använder sig av benämningen ”det långa 1800-talet” menar tiden från barnmordsplakatet 1778 till starten av första världskriget 1914.

Lagen om barnamord och barnmordsplakatet

Tiden kännetecknades av religionens och patriarkatets starka ställning, sträng moral och en starkt fördömande hållning till att få barn utanför äktenskapet. De många barnamorden var anledning till Gustav III:s barnmordsplakat 1778, som innebar rätt för ogift kvinna att föda sitt barn på okänd ort och låta anteckna barnet i kyrkoboken som fött av okänd mor. Det stadgades också förbud för negativa benämningar på ogifta mödrar och barnmorskor fick inte lämna upplysningar om att de bistått ogift kvinna vid förlossningen. Ingen skillnad fick göras vid dopet av äkta och oäkta barn. Gustav III fick inte igenom ett avskaffande av dödsstraff för barnamord eftersom ständerna, särskilt prästeståndet, var emot det. Det var dödsstraff om kvinnan hade blivit havande genom ”olovlig beblandelse”, det vill säga blivit gravid utom äktenskapet, dolt havandeskapet, sökt enslighet vid förlossningen och gömt det döda barnet, lagt det å lönn.

Även om dödsstraff för barnamord inte använts efter 1830 var det i 1864 års lag som dödsstraffet togs bort och barnamord inte längre jämfördes med andra mord. Straffet blev istället fängelse i högst tio år. Liberalism, humanism och en ny syn på vetenskap och medicin bidrog till att dödsstraff för barnamord

avskaffades i 1864 års strafflag, konstaterar Gun-Britt Johansson (2006). Det innebar att mord på späda barn inte längre jämställdes med mord i allmänhet utan straffades lindrigare. Barnamordsbrottet uppdelades i fyra kategorier: barnamord, försök till barnamord, uppsåtligt vållande till fosters död, fostrets läggande å lönn. Nu fästes inte längre vikt vid om modern dolt sitt föräldraskap och sökt enslighet vid förlossningen, vilket tidigare varit avgörande kriterier. Det tillkom emellertid att underlåtenhet att ta vård om ett nyfött barn räknades som mord. Begreppet barnamord omfattade endast spädbarn som dödats inom ett dygn efter förlossningen, då det togs hänsyn till att modern då befinner sig i ett abnormt tillstånd såväl fysiskt som psykiskt. Fortfarande handlade det om olovlig beblandelse (utom äktenskapet), vilket betyder att rättsväsendet inte hade med i sin tankevärld att barnamord skulle kunna förekomma inom äktenskapet. Straffet för barnamord kunde bli 4-10 år, men den normala strafftiden blev fyra år, finner Johansson, och rätten måste kunna bevisa ett verkligt uppsåt. Straffet för barnamord mildrades efter hand. År 1890 lagstodgades straffarbete mellan två och sex år.

Omfattningen enligt statistik

I Inger Lövkronas (2004) statistiska översikt är den senaste uppgiften från perioden 1860 – 1890, då cirka 2000 kvinnor dömdes för barnamord. Gun-Britt Johansson (2006) redovisar bland annat statistik från åren 1857 – 1870, då sammanlagt 512 mödrar anmäldes för barnamord varav 443 fälldes. När hon räknar in även försökt till barnamord, vållande till fosters död, fosters läggande å lönn, utsättande av spädbarn som medför döden, var anmälda brott 1032 med 811 fällande domar. Under perioden 1871-1891 fälldes 1372 kvinnor för barnamord eller nära relaterade brott.

Forskning

Den forskningslitteratur jag hänvisar till handlar i stor utsträckning om 1700- och 1800-talet, eftersom forskare valt den tiden för studier av barnamord, snarare än 1900-talets första årtionden.

Inger Lövkrona (2004) har skrivit om barnamord i boken *Annika Larsdotter barnamörderska. Kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige*. Annika Larsdotter blev barnamörderska 1765 och författaren använder domstolsmaterial som ”en unik möjlighet att få lyssna till vanliga människors röster från en tid, 1700-talet, då de annars är helt tysta och osynliggjorda i källorna” (s. 20). Det är långt före Marianas tid men sambandet mellan barnamord och sedlighetsöverträdelse sträckte sig långt fram i tiden. Lövkrona ger tre huvudsakliga förklaringar till att ogifta mödrar dödade sina nyfödda barn: skam, fattigdom och panik. Hon konstaterar också att ”barnamörderskor är nästan helt okända som samhällligt fenomen och som mänsklig tragedi” (s. 22).

Eva Bergenlövs (2004) doktorsavhandling omfattar barnamord 1680 -1800 och handlar om fall där rättsliga instanser har utrett späda barns död. Författaren uppmärksammar olika behandling av barnkvävning och barnamord vid den tiden. Begreppet barnkvävning stod för gift kvinnas kvävning av spädbarn, där barnets död uppfattades ske av våda, modern låg ihjäl barnet i sängen av en olyckshändelse. Jag går inte närmare in på den typen av barnkvävningar utan har i detta sammanhang fokus på barnamord, som per definition gällde ogift kvinnas dödande av nyfött barn. Den möjlighet som barnamordsplakatet innebar, att föda anonymt och lämna ifrån sig barnet som okänd mor, användes inte så ofta av kvinnor, menar Bergenlöv. Det hade större betydelse för männen, som därmed kunde förbli anonyma. En övervägande del av de oäkta barnen blev därigenom faderlösa och kvinnorna lämnades ensamma med ansvaret. Dessförinnan hade fäderna förmått ta ansvar för såväl sedlighetsbrottet som det oäkta barnet. Bergenlöv håller inte med Lövkrona om att kvinnor som mördade sina nyfödda oäkta barn var offer för en specifik manlig maktutövning, manligt tvång och sexuellt våld från män som ofta var gifta och hade en överordnad ställning. Bergenlöv menar att de flesta barnamordsfall handlade om jämbördiga ogifta män och kvinnor, som haft frivilligt sexuellt umgänge med varandra, inte sällan under kvinnans förhoppning om ett framtida äktenskap.

Även i kapitlet "Barnamord – från fördömelse till förståelse" polemiserar Bergenlöv (2002) mot Inger Lövkronas slutsats att kvinnor som mördar sina nyfödda oäkta barn är offer för en specifikt manlig maktutövning, manligt tvång och sexuellt våld. "Min egen såväl som andras undersökningar talar för att de flesta barnamörderskor hade haft en frivillig sexuell relation till en någorlunda likställd, ogift man. Ofta var de båda tjänstefolk. Beslutet att göra sig av med det oäkta barnet framstår också i de allra flesta fall som fattat av modern själv, utan påtryckningar från vare sig fadern eller någon annan" (255). Däremot var de offer för en religiös och patriarkal världsbild som gjorde illegitimitet skamlig, menar hon. Lagkommittén för 1864 års lag hade uppmärksammat att barnaföderskan hamnar i ett försvagat tillstånd vid och strax efter förlossningen. Den framhöll att den fysiska svagheten är likvärdig hos alla nyblivna mödrar, medan det psykiska lidandet torde vara större hos modern till ett oäkta barn, då hon drabbas "af *fruktan för vanära*, med alla deraf för henne sjelf uppkommande menliga följder, och *bekymmer för barnets skötsel och underhåll* (s. 268). Den rättsmedicinska vetenskapen hade då vunnit insteg i rättspraxis. Moderns abnorma psykiska tillstånd vid brottet sågs nu som en förmildrande omständighet.

Helena Hagelin (2010) har valt att studera barnamord under tidsperioderna 1790-1794 och 1830-1834. Även i hennes material var de anklagade kvinnorna vanligen ogifta, hemmadöttrar eller tjänstepigor. Barnamordsbrottet var i huvudsak ett landsbygdsfenomen, finner hon. Av rättegångsprotokollen framgår att de anklagade kvinnornas förhållande till sina mödrar kännetecknades av bristande förtrolighet, närhet och kommunikation. Matmödrar och mödrar hade ansvar och en överordnad position i dessa frågor, medan husbönder, fäder,

drängar inte hade något ansvar för pigans eller dotternsandel. Hagelin menar att de anklagades tankar på vad som skulle hända när barnet föddes, var mer eller mindre förträngda och de var ofta oförberedda när smärtorna satte in. En djupt ovälkommen förlossning, som kvinnan kände sig tvungen att dölja, ensam och ångestfylld. Barnmordsplakatet kom att ge upphov till kritik, finner Hagelin, eftersom endast kvinnor med vissa ekonomiska förutsättningar kunde dra nytta av möjligheten att föda barn anonymt. Däremot innebar det att männen inte längre avkrävdes samma ekonomiska ansvar som förut och att fler barn växte upp utan vetskap om eller kontakt med sin far.

Gun-Britt Johansson (2006) har studerat barnmord i tre Norrlandslän 1830-1870. Barnmord genomfördes vanligen genom kvävning, den nyförlösta kvinnan höll handen för näsa och mun eller strypte barnet, konstaterar hon. I de rannsakningshandlingar som hon studerat nämndes fadern sällan och ännu mer sällan ställdes han till svars för någon delaktighet i brottet. Ofta uppgav kvinnan att hon aldrig ens informerat fadern om det väntade barnet. I regel hade kvinnan hemlighållit graviditeten för både barnafadern, föräldrarna, arbetsgivaren och grannarna. Även om de flesta i Johanssons material hade en familjebakgrund bland bönder och aktiva inom jordbruksnäringen motsvarade det befolkningens sammansättning vid den tiden, påpekar hon. Många bonddöttrar hade vuxit upp under jämförelsevis goda förhållanden. De flesta hade tagit tjänst i andra hushåll, när barnmordet inträffade. Ingenting tyder på att barnmörderskor skulle ha vuxit upp under svårare eller sämre förhållanden än andra kvinnor. Det framkom inget som skulle göra henne mer sannolik som barnmörderska än andra kvinnor. Barnmord får ytterst ses som ett samhälleligt sjukdomstillstånd, menar Johansson. De signalerade att närsamhällets tolerans för kvinnan och hennes oäkta barn på vissa ställen var liten. Kvinnans maktlösa tillstånd med otillräckligt handlingsutrymme kunde vara tillräckligt för att känna skam och förnedring. Det behövde inte vara kopplat till kyrkan men till hård normativ kontroll. Skammen förekom i nästan samtliga protokoll, finner Johansson, den skam som kan kopplas till kvinnans sociala, normativa och ekonomiska situation. Det handlade om att vara hotad till sin egen existens. Rädsla och stark ångest uppstår när tryggheten och den egna existensen hotas, påpekar hon.

Marie Lindstedt Cronberg (1997) är en av flera forskare som framhåller att barnmordsplakatet, som var tänkt som skydd för kvinnan och barnet, istället utnyttjades av män och gav dem möjlighet till anonymitet. Ett exempel, som hon studerat, är att i Everlövs socken i Skåne hade bara 15 av de 52 oäkta barn, som föddes i socknen åren 1864-1877, kända fäder. Hon menar att avståndet mellan norm och verklighet ökade under 1800-talet. ”Effekterna av barnmordsplakatet blev att antalet oäkta födslar omedelbart ökade drastiskt i Sverige. Männen blev, av allt att döma, mindre återhållsamma, när de insåg att de kunde undkomma både straffet och underhållsskyldigheten för barnet” (s. 181). Modern fick ensam bära ansvaret och den sociala skammen.

Barn födda utom äktenskapet på 1900-talet

Spädbarnsdödligheten gick ner under hela 1800-talet och första hälften av 1900-talet, men skillnaderna var stora mellan barn födda inom och utom äktenskapet. Åren 1901-1910 dog under första levnadsåret 78 per 1000 födda inom äktenskapet och 132 per 1000 födda utom äktenskapet (Persson, 1981). Marie Ramm (2017) konstaterar i sin masteruppsats att varken okända mödrar eller deras geografiska spridning har intresserat forskare i någon större utsträckning. Hon påpekar att det inte bara var till Stockholm kvinnor reste utan det fanns över hela landet ett nätverk av privata förlossningskliniker, dit kvinnor reste för att föda anonymt eller obemärkt. Enligt Kungliga Statistiska Centralbyrån (1916) var under femårsperioden 1901-1905 antalet barn födda av okända mödrar 3 933 varav 2 153 föddes i Stockholm medan 512 föddes i Malmöhus län (Ramm, 2017).

Vid 1900-talets början gällde fortfarande lagen från 1734 och där stadgades ingenting om den ogifta moderns rättigheter i förhållanden till barnafadern. Den enda rättighet som hon uttryckligen tillerkändes fanns i 1778 års barnamordsplakat, det vill säga ogifta svenska kvinnor rätt att förbli anonyma vid barnafödelsen om de så önskade och hade ekonomisk möjlighet till det, framhåller Helena Bergman (2003). Mot en summa pengar kunde de lämna sitt nyfödda barn på barnhem eller i en fosterfamilj och få dem kyrkobokförda utan uppgifter om moderskapet. Detta hade kommit till för att förhindra desperata mödrar att ta livet av sina nyfödda barn.

Det var i början av 1900-talet ett aktivt arbete för att förbättra förhållandena för ogifta mödrar och barn födda utom äktenskapet, inte minst inom Centralförbundet för socialt arbete (CSA). En av de aktiva inom CSA, prästen Hagbard Isberg, använde ett språk som tyder på stort engagemang för barn utom äktenskapet: ”När det skall skrivas om samhällets underlåtenhetssynder härvidlag, bör pennan doppas i blod och tårar.” (1906; se även Isberg, 1959.) På CSA:s kongress i Stockholm 1906 talade doktor Karolina Widerström om vikten av att förbättra villkoren för den ogifta kvinna, som är på väg att bli mor. Hon bör inte ha rätt till anonymitet. Istället bör hon få bättre möjlighet att själv ta hand om sitt barn, betonade Widerström. Ingen ska av nöd behöva lämna sitt barn ifrån sig och tredskande fäder ”som så ofta håller sig undan, på en gång fegt och övermodigt” bör avkrävas större pliktuppfyllelse. Widerström tänkte sig att om staten ger den ogifta modern stöd och en väl ordnad moderskapspenning ”vore fosterbarnsfrågan i samma stund så godt som bragt ur världen” (Widerström, 1907; Andersson, 2017).

Arv efter modern lagstodgades 1905 för både äkta och oäkta barn (Hafström, 1974). Ännu var oäkta barn uteslutna från arv efter fadern. Riksdagen hemställde år 1906 om utredning av frågan om moderns rätt till anonymitet, eftersom författningen utestängde barn från möjligheten att få kännedom om sin härkomst och därmed berövade dem möjligheten att göra gällande rätt till arv efter sin

mor. Lagberedningen fick 1909 i uppdrag att omarbeta giftermålsbalken, eftersom det i barnets intresse i hög grad vore önskvärt att modern inte längre tilläts vara okänd, skriver Hafström. Även förslag att förhindra att fadern förblev okänd hade inkommit. 1913 års riksdag hemställde att den begärda utredningen om okänd moder skulle utsträckas till att också gälla om och på vilket sätt utom äktenskapet fött barn kunde beredas möjlighet att erhålla kännedom om sin fader. Det bedömdes vara av högsta vikt för barnet att faderskapet fastställdes, inte bara av ekonomiska skäl utan även för barnets ideella intresse att känna sin fader, visar Hafström. Enligt 1917 års lag om barn utom äktenskapet skulle för varje barn utom äktenskapet förordnas en barnavårdsman, som bland annat skulle sörja för att åtgärder ofördröjligen vidtas för att fastställa barnets börd. Barnets bästa skulle vara den ledande synpunkten, framhåller Hafström.

Frågan om de utomäktenskapliga barnen var en brännande fråga i det tidiga 1900-talets svenska samhälle, skriver Helena Bergman (2003). Mellan 10 och 15 procent av barnen föddes utanför äktenskapet och behovet av reformer definierades som befolknings- och socialpolitiska frågor. Staten behövde intervensera mer aktivt i det privata familjelivet för att trygga barnens välfärd. Barnafadern måste göras ansvarig för det utomäktenskapliga barnet och med hans ekonomiska understöd skulle fler ogifta mödrar klara att själva ta hand om sina barn – och inte behöva lämna bort dem. Robert Eckeryd (2017) poängterar att det ännu i början av 1900-talet var socialt utsatt att vara ogift mor. Ett utomäktenskapligt barn påverkade negativt möjligheterna till ett klassjämligt giftermål för bond- och hantverkardöttrar, som övergivits av fadern till det illegitima barnet. Hans doktorsavhandling handlar om ogifta mödrar i Ångermanland 1860-1940.

CSA och SFF (Svenska fattigvårdsförbundet) var de socialreformatoriska föreningar som spelade den mest framträdande rollen i tillblivelsen av 1917 års lag om barn utom äktenskapet, visar Bergman (2003). Modern kunde inte längre förbli anonym och barnavårdsman infördes, som skulle hålla i faderskapsutredningar, övervaka fädernas underhållsbetalning och i övrigt vara mödrarna behjälpliga. Det var också då som det lagstiftades om att begreppet ”oäkta barn” skulle ersättas med ”barn utom äktenskapet”. Ännu kunde inte de utomäktenskapliga barnens rätt att arva sin far lagstadgas, det skulle undergräva äktenskapets ställning, befarades det från vissa håll.

Under 1900-talet diskuterades inte barnamord i någon större utsträckning, finner Johansson (2006). År 1907 sänktes minimistraffet till ett års straffarbete och vid mitten av 1900-talet var barnamorden så få att de inte längre ansågs utgöra ett samhällsproblem. Barnamordsplakatet hade tillkommit i befolkningspolitiskt och kriminalpolitiskt syfte, det gällde att rädda liv åt staten, framhåller Birgit Persson (1990). Anonymitetensskyddet blev dock en verklig klasslag, som stod till buds för ett försvinnande fåtal, menar hon. Det krävdes en relativt stor engångssumma för att ta emot ett anonymt barn. Under senare delen av 1800-talet födde årligen cirka 800 mödrar i Sverige barn anonymt. Det betyder att av alla som fick barn utanför äktenskapet var det en liten del som utnyttjade denna

möjlighet, inte minst för att det krävdes ekonomiska resurser. ”(A)tt med lagens hjälp köpa sig fria från ovälkomna barn, vittnar om den enorma skam som drabbade en ogift mor bland de bättre bemedlade klasserna” (s. 46). Allt större hänsyn togs till den svåra belägenhet kvinnan hamnade i då hon födde ett barn utom äktenskapet. Under en tid fanns två olika motstridiga system, eftersom barn utom äktenskapet från 1905 hade arvsrätt efter mor och modernefränder (moderns släktingar), samtidigt som modern fram till 1917 års lag trädde i kraft hade rätt till anonymitet. Genom 1917 års lagstiftningsarbete och genom 1924 års barnavårds lag skapades ett skyddsnät för de ogifta mödrarna och de utomäktenskapliga barnen. ”Fäderna bands ekonomiskt och barnavårdssamhället sattes att bevaka barnets rätt” (s. 50). Men det var inte förrän 1934 som regeringen beslöt att ge barn, som lämnats anonymt, rätt att läsa de förseglade breven med moderns namn.

År 1937 infördes ett generellt stöd till ensamstående mödrar som förskottering av underhållsbidrag, det vill säga ett bidragsförskott från staten om en underhållsskyldig far inte betalade det fastställda underhållet. Genom en lagändring 1956 omformulerades underhållsplikten att gälla den av föräldrarna som barnet inte bor hos. Från 1970 har barn till ogifta föräldrar samma rätt till arv som barn till gifta föräldrar. År 1974 upphörde barnavårdsman att vara obligatoriskt stöd för utom äktenskapet födda barn.

År 1921 sänktes ytterligare straffskalan för barnamord. I betänkandet framhölls att samhället hade förändrats och att föräktenskapliga förbindelser inte fördöms på samma sätt som i äldre tider. De kvinnor som ändå begick barnamord gjorde det för att de var särskilt känsliga för sexuell vanära eller för trycket från en omgivning, som vidmakthållit strängare moraliskt tänkesätt (Bergenvall, 2002). I den nya brottsbalken som antogs 1962 och trädde i kraft 1965 fanns ingen lagstadgad skillnad mellan barnamord inom och utom äktenskapet. Det blev ett alltmer sällsynt brott.

Marianas familjebakgrund

Marianas familjebakgrund var likartad den som beskrivits i forskningslitteraturen beträffande bondesamhället eller det agrara samhället. Marianas föräldrar och mor- och farföräldrar var bönder. I den bakgrunden fanns inget anmärkningsvärt utom möjligen att modern dött när Mariana bara var tre år gammal och att mormodern dött när modern var spädbarn. Jag nämner det därför att mor och mormor kan vara närstående kvinnor att tala med i frågor om havandeskap. Relationen till modern tillskrivs betydelse i forskning om barnamord, att ha en mor att anförtra sig åt.

Marianas far, Per Johansson, var född i Östra Sallerups församling år 1851. Marianas mor, Else Persdotter, var född i Östraby församling år 1850. Troligen hade de två lärt känna varandra när Per var dräng på Elles föräldrars gård i Tollstorp. Per och Else gifte sig 1873 och hade en egen gård i Tollstorp där barnen

föddes, Bengta 1874, Johanna 1876 och Mariana 1881. Sonen Johan hade dött som ettåring. Familjen flyttade år 1882 till Tattarp och övertog Pers föräldrahem. Else dog redan 1884, då döttrarna bara var tio, åtta och tre år gamla. Fadern gifte aldrig om sig, men hushållerskan Else Henriksdotter anställdes 1886 och stannade tills barnen var vuxna. Marianas syster Bengta utvandrade till Nordamerika redan som 16-åring och systemen Johanna flyttade hemifrån, när hon gifte sig 1902. Då övertog Mariana skötseln av hushållet. Fadern var en betrodd man i trakten. Förutom att han var självägande bonde var han ordförande i mejeriföreningen och anlätades som auktionsförrättare. Eftersom Mariana var bra på att skriva (muntlig uppgift) var hon protokollförare vid auktionerna. Det är lätt att föreställa sig att hemmadotterns liv och handlingsutrymme begränsades av en patriarkal världsbild och närsamhällets stränga moral.

Jag har på en fotosamling (www.gammalstorp.se) hittat ett foto på Per Johanssons familj, släktingar och vänner 1909. Fotot togs när äldsta dottern, Bengta, var hemma på besök från Amerika. Fotot ger en bild av Marianas familjebakgrund och sammanhang.

Bild 1. Per Johansson familjefoto 1909.

I främsta raden, i mitten, sitter Per Johansson med hunden framför sig. På hans vänstra sida sitter dottern Mariana och bredvid henne förra hushållerskan Else Henriksson. På hans högra sida sitter dottern Bengta och bredvid henne dottern Johanna med son och man. (Källa: www.gammalstorp.se)

Kanske togs fotot strax innan Mariana träffade Gerhard? Fotot är taget 1909, samma år som mejeriet i Pärup byggdes, Per Johansson blev mejeriföreningens ordförande och Gerhard Nilsson blev mejeriföreståndare.

Ett barnamord i Tattarp 1911

Gerhard var född 1877 och kom till Pärup som mejerist år 1909. I polisförhör 1911 berättade Mariana att hon och Gerhard varit förlovade, men att förlovingen hade brutits innan hon upptäckte att hon var gravid. Fadern hade inte sett med blida ögon på deras förbindelse och uppmanat henne att bryta med Gerhard, vilket hon gjorde. Vid den tidpunkten visste hon inte att hon var gravid och hon berättade det inte heller för honom. Eftersom Gerhard stannade kvar i Pärup till november 1913, det vill säga efter Marianas hemkomst från fängelset och efter faderns död, kan jag inte låta bli att undra om de träffades. Det är inte långt mellan Pärup och Tattarp. Det handlade här om en barnafader som inte var anonym och barnet hade avlats i ett kärleksförhållande mellan två ogifta och relativt jämställda personer. Faderns ogillande av relationen torde ha haft avgörande betydelse i ett patriarkalt samhälle. Som framgår av forskningslitteraturen, kan det också ha betydelse att det i bondekulturen ingick tankar på egendomsöverföring, att lämna gården vidare till barn. Kanske tyckte Marianas far utifrån sådana tankar att Gerhard inte passade in? Ännu var mannen kvinnans förmyndare i äktenskapet och om hon ärvde en gård blev den hans. Hur Gerhard tänkte vet vi inget om. Men Gun-Britt Johansson (2006), som studerat barnamord, gissar att det fanns män som om de vetat om graviditeten skulle velat ta ansvar för kvinnan och barnet och som kände skam över att de inte kunde uppfylla sin förväntade roll.

På universitetsbiblioteket i Lund läste jag *Mellersta Skåne* (ortstidningen) och fann en notis från Frosta häradsrätt den 17 juni 1911: "Under gårdagen hölls rannsakan m. ogifta Mariana Persson". Hon dömdes till 1 år och 1 månad för att ha dödat sina tvillingar, "dödat den första och gömt den andra hos vilken hon ej märkt tecken till liv".

På Landsarkivet i Lund fann jag domboken från den tiden och hittade inledningen till rättegångsprotokollet. Där framgår det att Mariana Persson häktades den 7 juni 1911 för barnamord och att rättegången var den 16 juni 1911. Sedan finns där inte mer att läsa, resten är bortklippt, det syns att minst sex sidor är borta. Personal som övervakar läsesalen blev förfärad över denna upptäckt och sade att detta är originalhandlingar, som inte finns någon annanstans. På annan plats i domboken fann jag dock polisprotokoll om händelsen, som inte (gissningsvis) närstående hittat och klippt bort. Där fanns Marianas egen röst med, liksom faderns och hushållerskans. Mariana bodde med sin far i Tattarp, hon var vid tiden för händelsen 29 år gammal och hade förestått faderns hushåll några år. Modern var död sedan länge. Hushållerskan Else Henriksson hade varit anställd i familjen i många år, men var vid tiden för den aktuella händelsen bara på besök i familjen. Jag skriver av polisprotokollen (nedan) ordagrant, det är två polisprotokoll, eftersom det inte vid det första polisförhöret framgick att Mariana fött tvillingar.

I anslutning till polisprotokollen fanns också protokoll från de rättsmedicinska obduktionerna. Läkaren som genomförde obduktionerna skrev den 16 februari om det först hittade fostret (det sist födda), en flicka: inga våldstecken, normalt foster, vid inre besiktning inget att anmärka. När läkaren fann att det var två sammanvuxna moderkakor genomfördes ett andra polisförhör. Läkaren skrev den 23 februari om obduktionen av det andra fostret (det först födda), en pojke: vid yttre besiktning inga våldstecken och vid inre besiktning allt normalt. I läkarens sammanfattning framgår att båda var vid liv vid födelsen samt att de avlidit kort efter födelsen. Det sist undersökta hade levt lite längre, ”en långsamt skeende kväfning”. Läkaren betvivlade inte att det skett som modern uppgett och ”att hon förlorat medvetandet också sannfärdigt”.

Mariana var sjuk efter barnafödandet och kunde inte flyttas, det står antecknat. Troligen fick hon stanna hemma tills hon häktades den 7 juni. Rättegången ägde rum den 16 juni 1911 och hennes straff blev fängelse i 1 år och 1 månad. Hon vistades på cellfängelset i Malmö, innan hon fördes till länsfängelset i Växjö.

Tvillingarna begravdes på kyrkogården i Östra Sallerup. I församlingsboken står antecknat att Mariana dömts för barnamord och att första barnet kvävts av modern strax efter förlossningen och att andra barnet dog på grund av vårdslöshet. ”Båda födda i lönnedom”.

Polisprotokoll vid polisundersökning i Tattarp den 10 februari 1911.

För undertecknad, kronolänsman, hade lasaretsläkaren i Hörby, doktor Joh. Langenheim, anmält att han, som sistlidne onsdag den 8 i denna månad efter kallelse tillstädekommit på sjukbesök hos åbodontern Mariana Persson i Tattarp, funnit denna hafva helt nyligen födt barn, hvilket förhållande hon emellertid ej genast velat yppa utan till och med syntes hafva dolt för sin omgifning. På doktor Langenheims förfrågan, huru vid förlossningen tillgått, hade Mariana Persson uppgifvit, att hon ensam i sitt rum, natten mellan sistlidna söndag och måndag framfödt ett barn, hvilket ej varit vid liv och därför av henne undangömts. Vid doktor Lagenheims besök hade hon framtagit det liflösa fostret, hvilket syntes vara fullgånget. Innan doktor Langenheim afreste från stället hade han föranstaltat om fostrets inlåsandet på svalt ställe.

Med anledning af den sålunda erhållna underrättelsen infann sig undertecknad denna dag i Tattarp för att i saken hålla undersökning. Denna företogs i närvaro af såväl doktor Langenheim som extra fjärdingsmannen Anders Persson i Hörby.

Först anställdes förhör med Mariana Perssons fader, åbon Per Johansson i Tattarp, hvilken är änkling, samt med i hans tjänst varande hushållerskan Else Henriksson.

Per Johansson lämnade följande upplysningar. Dottern, som städse vistats i föräldrahemmet, hade sedan ungefär ett år tillbaka haft förbindelse med en mejerist, Gerhard Nilsson, anställd vid

Pärups mejeri, med vilken hon velat ingå äktenskap. Härtill hade emellertid Per Johansson ej velat lämna sitt samtycke, enär Nilsson visat sig mindre ordentlig. På senaste tiden hade Per Johansson ansett förbindelsen bruten. Han hade dock tyckt sig förmärka, att dottern befunde sig i hafvandeskap. Härom hade han emellertid ej kommit sig för att själf tillfråga dottern. Däremot hade han anmodat andra personer att hos henne efterhöra, huru i berörda hänseende förhölle sig. Dottern hade därvid försäkrat, att hon icke vore i grossess. Omedelbart efter intagandet af middagsmåltiden sistlidna söndag blef dottern sjuk med kräkningar och måste gå till sängs. Innan han själf gick till vila om aftonen var han klockan omkring 10 jämte Else Henriksson inne i dotterns rum för att efterhöra hennes tillstånd. Hon hade då förklarar sig vara bättre. Per Johanssons och dotterns sofrum gränsade intill varandra, och dörren mellan dem stod på glänt under natten såsom den vanligen brukade. Under nattens lopp var Per Johansson två gånger med ljus inne hos dottern för att efterse henne, första gången klockan 1-2 och andra gånger klockan 3-4. Första gången var hon vaken och förklarade på tillfrågan, att hennes tillstånd icke vore oroande. Andra gången sof hon hårdt. Per Johansson hade icke under natten iakttagit något misstänkt från hennes rum. Större delen af dagarna såväl i måndags som i tisdags vistades Per Johansson borta från hemmet. Han hade emellertid på morgnarna efterhört dotterns befinnande. I tisdags morse hade han af Else Henriksson hört, att dottern haft svår blödning, och hade han då åtsport denna om förhållandet samt föreslagit henne att yppa, om någon särskild orsak förefunnes. I sistnämnda hänseende hade dottern uppgifvit nekande svar under framhållande, att hon, som lede af bleksot, på senaste tiden ofta besvärats af ymniga blödningar från underlifvet. Vid detta tillfälle öfverenskoms dock att doktor Langenheim skulle tillkallas påföljande dag, därest blödningen fortföre. Då detta var fallet, blef doktor Langenheim af Per Johansson hämtad på onsdagen. Innan dess hade Per Johansson ingen kunskap om, att dottern födt barn.

Else Henriksson upplyste följande. Hon hade vistats i Per Johanssons hus sedan strax före jul. Förut hade hon haft mångårig tjänst där, hvadan hon väl kände Mariana Persson. Hon hade trott att denna vore i grossess och åtsport henne därom vid flera tillfällen, men städse fått nekande svar. I avseende å förloppet vid Mariana Perssons insjuknande i söndags hade hon enahanda uppgifter med Per Johansson. Natten mellan söndags och måndags hade hon klockan omkring $\frac{1}{2}$ 3 varit inne i Mariana Perssons rum för att efterse henne. Denna var då vaken och förklarade på förfrågan, att hon befunde sig bättre. Vid besöket iakttog hon ej något anmärkningsvärdt. I måndags hade hon iakttagit blod i Mariana Perssons säng och därom i tisdags morse underrättat Per Johansson. På förfrågan

hade Mariana Persson för henne på det bestämdaste förnekat att hafva födt barn. Om barnsörden hade Else Henriksson ej någon kännedom förrän efter doktor Langenheims besök.

Till följd af det svaga tillstånd, hvori Mariana Persson efter barnsörden fortfarande befann sig, kunde något utförligare förhör icke med henne anställas, men uppgaf följande.

Då hon i söndags insjuknade, trodde hon ej att förlossningen förestod, enär hon ej väntat denna förrän tidigast i slutet av innevarande månad. Enligt vad hon antog inträffade den vid 3-tiden natten mellan söndag och måndag. Efterbörden kom strax efter fostret, hvilket hon ej förmärkte gifva lifstecken från sig och hvarå hon ej föröfvade något våld. Omedelbart efter förlossningen gjorde hon försök att resa sig i bädden i afsikt att tillkalla hjälp, men förlorade i detsamma medvetandet och föll i sömn, hvarur hon ej uppvaknade förr än fram på morgonen. Hon tog då det undre lakanet och svepte kring fostret, hvilket hon därefter stack undan i en i samma rum befintlig uppbäddad säng. Där kvarlåg det till tisdag eftermiddags, då hon ytterligare invirade det i en kjol och undangömde det i en garderob i husets förstuga. Från detta ställe framtog hon det vid doktor Langenheims besök. Af blygsel samt respekt för fadern hade hon sökt dölja sitt hafvandeskap, vilket hon ej omtalat för någon.

Fostret, hvilket var af kvinnligt kön, medtogs till Hörby och sattes i förvar i likboden vid därvarande lasarett och skulle hos Kungl. Majt:s befallningshafvare i Malmöhus län hemställan ske om rättsmedicinsk obduktion å detsamma.

Som ofvan C.A. Sjöström

Polisprotokoll vid polisundersökning i Tattarp den 18 februari 1911.

... föranleds af att vid rättsmedicinsk obduktion av fostret hade utrönts att nämnda foster varit åtföljdt af ett tvillingfoster. Då emellertid detta förhållande icke kommit i dagen vid den redan hållna undersökningen, infann sig undertecknad denna dag i Tattarp för verkställande af förnyad undersökning i saken. Därvid närvaro såsom vittnen fjärdingsmannen S. Åberg i Östra Sallerup och extra fjärdingsmannen Anders Persson i Hörby.

Med Mariana Persson, hvilken fortfarande var sängliggande sjuk efter barnsörden, anställdes ytterligare förhör. Hon vidblef genast, att hon framfödt två foster. Efter några undanflykter och sedan hon tillhållits att icke dölja något utan noga följa sanningen, erkände hon, att hon bragt det nu ifrågavarande fostret om lifvet. Rörande förloppet därvid lämnade hon följande upplysningar. Med detta foster, hvilket var det först födda, nedkom hon klockan omkring 12 natten mellan söndagen 5 och måndagen 6 i denna månad. Hon var då ensam i sitt rum. Strax efter det att barnet framkommit

afslet hon nafvelsträngen. Sedan barnet legat kvar i sängen hos henne ungefär en half timmes tid och hon därunder icke förmärkt att det rört sig eller gifvit något ljud ifrån sig, tog hon en gardin, som låg ofvanpå täcket i hennes säng och svepte om det, hvarefter hon stack det in under ett täcke och ett lakan, hvilka lågo överst i den uppbäddade sängen, som stod bredvid hennes egen. Då barnet legat där omkring en timmes tid, hörde hon att det började sakta kvida. Liggande var i sängen afvecklade hon då gardinen och fattade barnet om strupen med sin vänstra hand, hvilken hon kvarhöll ett par minuter, tills hon märkte att barnet ej längre gaf något ljud ifrån sig. Vid tillfället var hon så förtviflad, att hon inte visste vad hon gjorde. Hon vill varken erkänna eller förneka att det varit hennes uppsåt att strypa barnet. Hon tror, att hennes handlingssätt närmast föranledts af rädsla att hennes fader skulle genom barnets jämmer blifva uppmärksamgjord på hennes nedkomst, hvilket skett tidigare än hon väntat. På det bestämdaste förnekar hon, att på förhand hafva fattat något beslut att bringa barnet om lifvet. Sedan hon burit hand på barnet låg hon i ett dvallikt tillstånd, tills hon nedkom med det andra barnet. Detta skedde vid den tid och under de omständigheter, hon förut uppgifvit. Hon förnekar fortfarande, att hon föröfvat något våld mot det sist födda barnet. Båda fostren kvarlågo i den uppbäddade sängen till påföljande tisdags eftermiddag, då hon samtidigt utflyttade dem i den förut nämnda garderoben. Det först framfödda, nu ifrågavarande foster har allt sedan dess kvarlegat där och framtogs nu därifrån.

På särskilda frågor förklarade Mariana Persson med bestämdhet, att ingen varit närvarande eller ens kunnat förmärka, när hon framfödde sina barn, samt att ingen på något sätt tillrådt henne att bära hand på dessa. Hon upplyste därjämte, att hon vid och efter förlossningen lidit svår blodförlust och därigenom blifvit synnerligen utmattad. Om blödningen varit särskilt ymning mellan båda förlossningarna kunde hon dock icke uppgifva. Hon kände sig fortfarande mycket svag och förmådde ej vistas uppe.

Angående sina lefnadsomständigheter lämnade Mariana Persson följande uppgifter. Hon är född i Östraby socken den 30 april 1881 samt dotter af åbon Per Johansson, numera boende i Tattarp, och dennes hustru Else Persson, hvilken afled då dottern var 2 ½ år gammal, hvarefter fadern icke varit gift. Hon är yngst bland tre syskon och har städse vistats i föräldrahemet, de senaste tio åren ensam af syskonen. Sedan hon blef 21 år gammal har hon förestått faderns hus. Hon åtnjöt folkskoleundervisning tills hon vid 15 års ålder konfirmerades, och kan hon alltså läsa och skriva. Hon har aldrig varit straffad eller tilltalad för brott. Hon är mantals- och kyrkoskrifven i Tattarp af Östra Sallerups socken.

Vidare upplyste Mariana Persson att hon blivit rådd med barn af mejeristen Gerhard Nilsson, med hvilken hon varit förlofvad vid tiden för afvelsen. Förlofningen hade hon sedermera brutit, då Gerhard Nilsson, hvilken är anställd vid Pärups mejeri i Östra Sallerups socken, visat sig vara synnerligen oordentlig i sitt lefnadssätt, och var hon af denna orsak fast besluten att icke gifta sig med honom.

Då Mariana Persson synbarligen var så svag att hon icke utan risk kunde förflyttas från sitt hem, fick hon tillsvidare där kvarblifva.

Det nu ifrågavarande fostret, liksom det förut omhändertagna, medtogs till Hörby och insattes i likboden vid därvarande lasarett. Hos Kungl. Majt:s befallningshavare i Malmöhus län skulle hemställan ske om rättsmedicinsk obduktion å detsamma.

Som ofvan. C.A. Sjöström

Domen och fängelsetiden

Jag får veta att skriftligt material från fängelset i Växjö kan finnas på riksarkivet i Vadstena. Men där finns bara de utdrag ur fångrullorna som jag redovisar nedan. Jag hänvisades till andra arkiv, där hovrätternas handlingar bevaras. Men jag går inte vidare, eftersom Mariana inte överklagade sin dom. Enligt utdrag ur fångrullorna från riksarkivet i Vadstena har Mariana förklarat sig nöjd med utslaget, strafftid 17 juni 1911 till 17 juli 1912. Ett kopierat blad visar utdrag av dombok hållen inför Frosta Häradsrätt å länscellfängelset i Malmö den 14 juni 1911. Efter enskild överläggning avsades utslag:

att tilltalade Mariana Persson, som af oloflig beblandelse blivit hafvande, natten mellan 5 och 6 sistlidna februari månad, då hon legat ensam i ett rum i sitt föräldrahem i Tattarp dels vid midnattstid framfött ett foster, som hon undandolt i en bredvid stående säng och därpå efter en stund afdagatagit genom att med handen sammantrycka detsammans strupe, dels ock omkring klockan tre på natten framfödt ytterligare ett foster hos hvilket hon enligt uppgift ej förmärkte lifstecken och hvilket hon låtit kvarliggga hos sig till påföljande morgon, då hon dolt det på samma plats som det först framfödda fostret.

att tilltalade Persson därefter på eftermiddagen den 7 februari dolt bägge fostren uti en i förstuga varande garderob hvarifrån de senare framtagits.

samt att vid verkställd rättsmedicinsk obduktion utrönts att bägge fostren som uppnått i det närmaste full mognad andats och varit vid lif framfödda samt, ehuru fullt lifsdugliga, aflidit kort efter födelsen.

I anledning härav pröfvar häradsrätten som finner tilltalade Mariana Persson hafva gjort sig förfallen dels jämlikt 14 kap 22 paragraf strafflagen för afdagatagande för sitt förstfödda foster till straffarbete i ett år och dels jämlikt 14 kap 25 paragraf i samma lag för födsel i enslighet, den hon ej sökt, och lönnläggande af sist födda foster till fängelse i två månader och i en bot hållas till straffarbete i ett år en månad. Tilltalade Mariana Persson förpliktas därjämte återgälda statsverket hvad detsamma förskjutits för rättsmedicinska obduktioner å fostren.

Det blev således ett års fängelse för att ha dödat det första barnet och två månaders fängelse för underlåtenhet att ta vård om det andra barnet, vilket vid sammanhållen strafftid blev sammanlagt ett år och en månad. Straffet började avtjänas 17.6.1911 i fängelset i Malmö. Sedan visar ett papper om ”Fångförpassning” att Mariana, åbodotter, åker järnväg till Växjö och att ”varje arrestant åtnjuter under forslandet i dagligt underhåll en torrskaffningsportion”. Mariana ankom till Växjö 1.7.11 och åkte hem därifrån 17.7.1912. Det noteras att hon uppförde sig gott under fängelsetiden.

Länscellfängelset i Malmö var i drift till 1914, då det nya centralfängelset togs i bruk. Länsfängelset i Växjö var ett cellfängelse vid den tiden då Mariana vistades där. Det blev senare, 1914 – 1962, centralfängelse för kvinnor.

De närmaste åren efter fängelsetiden – föder ett barn anonymt

Fadern sålde gården bara några månader efter att Mariana påbörjat sitt fängelsestraff. Det är troligt att han tagit illa vid sig av sin skuld i barnmordet. Efter att fängelsestraffet avtjänats återvände Mariana till fadern och de hann bo tillsammans ett halvår, innan han dog. Efter hans död i början av år 1913 antecknades hon i församlingsboken som inneboende hos en bonde i Årröd. Han var född 1863, var sedan tidigare bekant med familjen och hade en med traktens mått stor gård. Det är en spridd gissning att han var far till det barn Mariana födde, medan hon bodde på hans gård. Det finns emellertid inte något sådant erkännande och barnet nämns inte heller i hans bouppteckning. Det är dock högst sannolikt att han medverkade till att födseln skedde obemärkt i Hässleholm i april 1914. Flickan antecknades som född av okänd mor och okänd far. Ännu gällde det så kallade barnamordsplakatet och rätten att föda anonymt och låta anteckna föräldrarna som okända. Jag fick hjälp att hitta barnet, Anna, i församlingsböckerna, där hon fortsatte att ha okänd mor. Jag vet inte när Anna fick veta vem som var hennes mor, men i bouppteckningen efter Mariana 1926 är hon företrädd.

Anna föddes i Hässleholm, gissningsvis i ett privat förlossningshem, där det under åren 1912-1917 fötts 57 barn av okända mödrar, som utackorderats till olika fosterhem i trakten. Hon kom till ett torparpar i Finja, där det redan fanns tre andra fosterbarn i åldrarna 0-3 år. Det framgår också att två fosterbarn hade dött där i späda ålder. Mannen var 77 år och hustrun 61 år, när Anna kom dit. Mannen dog bara fyra månader senare och bouppteckning visar att hemmet var mycket fattigt. Där fanns få ägodelar och inga sängkläder eller sängar eller annat till barn nämns. Bouppteckningen bevittnades av två sjuksköterskor, som intygade att de kände familjen personligen. Gissningsvis var de från det privata förlossningshemmet i närheten, där mödrar kunde föda anonymt. Handlade det om ett fosterhem som tog emot flera små barn för en summa pengar ”i ett för allt”, som Hagbard Isberg fick kunskap om, medan han vid 1900-talets början var präst och ännu inte politiskt engagerad (Hagbard, 1907; Andersson, 2017)? Det vet vi ingenting om, men vi vet att Anna och flera andra fosterbarn bodde med änkan till 1917. Annas nästa adress var troligen ett barnhem, där hon bodde i två år, innan hon år 1919 kom till Bjälkhult i Frenninge församling, som fosterbarn till Ola Persson, åbo, född 1848, och hans hustru Maria, född 1863. Fosterfadern dog 1925 men Anna bodde kvar tills hon gifte sig. Mycket talar för att Anna hade det bra där. Hennes första barn bodde också i fosterhemmet, innan Anna gifte sig med barnafadern och fick ytterligare barn. Jag kan inte låta bli att undra om fostermodern kände Mariana eller om det var en slump att Anna blev fosterbarn i Bjälkhult, en by som gränsar till Tattarp, Marianas hemby.

Äktenskap och barn inom äktenskapet

Mariana flyttade från Årröd till Östraby i slutet av 1914 och gifte sig med den tio år yngre järnhandlanden Per Persson. I församlingsboken står att de först bodde i ett hus som ägdes av bonden som hon bott hos i Årröd. Året därpå bodde de istället i Östraby järnhandel men flyttade ganska snart till Eslöv. En son föddes i juli 1917 och dog drygt två månader senare. Sonen Anders föddes i april 1920. Familjen bodde på några olika adresser i Eslöv, innan de 1922 flyttade till Landskrona. Per Persson benämndes då handelsresande. Både han och hustrun hade a i kristendomskunskap, vilket antecknats i församlingsboken och är ett högt betyg. Även i Landskrona bodde de på några olika adresser. En dotter föddes i september 1924 och dog i lunginflammation, en och en halv månad gammal. Bara ett av tre barn i äktenskapet överlevde således. Barnadödligheten var vid den tiden betydligt högre än idag, särskilt i fattiga familjer. När Mariana själv dog, den 19 augusti 1926 (av livmodercancer) visar bouppteckningen att familjen var mycket fattig och skulderna många. Sonen Anders var då sex år gammal och kom att under sin fortsatta barndom flytta med sin far till olika adresser och nya äktenskap.

Avslutande reflektioner

För att få en bild av hur forskningslitteraturen beskriver barnamord har jag gått tillbaka till 1700- och 1800-talet, eftersom forskare framför allt har intresserat sig för den tidsperioden. Men det skedde även barnamord under 1900-talets första årtionden. Även om det var en skam att föda barn utan att vara gift – eller ha äktenskapslöfte – var det få som dödade sina nyfödda barn. Varför blev det så för Mariana? Det kan ha flera samverkande orsaker: Skam och hård normativ kontroll, som dröjde kvar längre på landsbygden än i staden; en graviditet som visserligen kommit till stånd i en kärleksrelation men som avslutats före insikten om graviditeten; ingen mor att anförtro sig åt, eftersom hon var död; bodde ensam med sin far i en tid då man inte talade med sin far om sådant som graviditet; överraskad av barnafödseln, som kanske förträngts och som kommit tidigare än beräknat; panik i förlossningssituationen och utan klara tankar om sin handling och dess konsekvenser. Offer för en patriarkal världsbild, fruktan för vanära och med ett högst begränsat handlingsutrymme är också återkommande faktorer i litteraturen, som är relevanta för Mariana. Vi bör också betänka att det ända fram till 1938 var förbjudet att sprida information om preventivmedel och att det först 1975 kom lagstiftning om fri abort.

Med hjälp av forskningslitteratur går det att få en bild av barnamord. Det är svårare att få en bild av hur det var att föda anonymt och låta anteckna barnet som född av okända föräldrar. Få forskare har intresserat sig för rätten till anonymitet. Mestadels har det bara konstaterats att den rätten utnyttjades av få och bättre bemedlade, som hade råd att åka till Stockholm för att föda anonymt och lämna bort barnet. Det är mindre känt att det på andra platser i landet fanns privata förlossningskliniker för att föda anonymt eller obemärkt. Det var en kostnad förenad med att lämna ifrån sig barnet anonymt. Det är högst sannolikt att det för Marianas del fanns en man, som var tillräckligt välbeställd för att kunna betala och tillräckligt angelägen om att ordna så att barnet föddes anonymt och lämnades bort. Ramm (2017) konstaterar att antalet okända mödrar höll sig tämligen konstant åren 1886 - 1916.

Den första barnavårdslagstiftningen för fosterbarn kom visserligen 1902, men den gällde inte alla och bara fosterbarn upp till sju års ålder. Den första sammanhållna lagstiftningen på barnavårdens område kom med 1924 års lag om samhällets barnavård, konstaterar Tommy Lundström (1993), som ser den som grunden för den moderna barnavården. Det var då som kommunala barnavårdsnämnder blev obligatoriska och barnavården fick den form och det innehåll, som i sina grunddrag återfanns även i 1960 års barnavårdslag, den lag som gällde fram till 1980 års socialtjänstlag. Barnamord och förekomsten av barn med okänd moder var problem som hade större politisk aktualitet innan social barnavård blev ett etablerat yrkesområde. Men det är ändå anmärkningsvärt att jag, som haft fokus på utsatta barn, både som psykolog, universitetslärare och forskare i

socialt arbete, först som pensionär intresserat mig för den utsatthet som barnamord och okänt föräldraskap innebar. Mariana visade mig vägen.¹

Referenser

- Andersson, Gunvor (2017) CSA och barnavården. I: Swärd, H. & Edebalk, P.G. *Socialt arbete och socialpolitik – om Centralförbundet för socialt arbete och dess betydelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Bergenlöv, Eva (2002) ”Barnamord – från fördömelse till förståelse”. I: Bergenlöv, E., Lindstedt Cronberg, M. & Österberg, E. *Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. Lund: Nordic Academic Press.
- Bergenlöv, Eva (2004) Skuld och oskuld. Barnamord och barnkvävning i rättslig diskurs och praxis omkring 1680-1800. Lunds universitet: Historiska institutionen (akademisk avhandling).
- Bergman, Helena (2003) *Att fostra till föräldraskap. Barnavårdsmän, genuspolitik och välfärdsstat 1900- 1950*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm studies in history (akademisk avhandling).
- Eckeryd, Robert (2017) *Acceptans eller utstötning? Ogifta mödrar i Ångermanland 1860-1940*. Umeå universitet: Institutionen för idé och samhällsstudier, Historiska studier: skrifter från Umeå universitet 14 (akademisk avhandling).
- Hagelin, Helena (2010) *Kvinnovärldar och barnamord. Makt, ansvar och gemenskap i rättsprotokoll ca 1700 - 1840*. Göteborgs universitet, Institutionen för historiska studier (akademisk avhandling).
- Hafström, Gerhard (1974) *Den svenska familjerättens historia*. Lund: Studentlitteratur/Juridiska föreningen i Lund.
- Isberg, Hagbard (1906) De oäkta barnen och fattigvården. *Social Tidskrift*, nr 9, september, s. 302 - 304.
- Isberg, Hagbard (1959) *Så var det...* Malmö: Gleerups.
- Johansson, Gun-Britt (2006) *Synderskan och lagen. Barnamord i tre Norrlandslän 1830 - 1870*. Umeå universitet, Sociologiska institutionen, No 46 (akademisk avhandling).
- Lindstedt Cronberg, Marie (1997) *Synd och skam. Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680 - 1880*. Lunds universitet: Historiska institutionen (akademisk avhandling).
- Lundström, Tommy (1993) *Tvångsombändertagande av barn. En studie av lagarna, professionerna och praktiken under 1900-talet*. Stockholms universitet: Socialhögskolan, Rapport i socialt arbete nr 61 (akademisk avhandling).

¹ Ett särskilt tack till Lennart Andersson, Hjärup och Essie Kjällquist, Eslöv, för hjälp att söka i arkiv, och till Elsa Olsson, Hörby, för vägledning och information.

- Lövkrona, Inger (2004) Annika Larsdotter barnamörderska. Kön, makt och sexualitet i 1700-talets Sverige. Lund: Historiska media.
- Persson, Birgit (1981) Spädbarnsdödligheten genom tiderna: önskade – oönskade barn. I: Bjurman, E.L., Olsson, L., Persson, B. & Sandin, B. *Barnhistoria. Om barns villkor förr*. Stockholm: Esselte Studium AB.
- Persson, Birgit (1990) Vem är min mor? I: Halldén, G. (red.) *Se barnet! Tankegångar från tre århundraden*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Ramm, Marie (2017) *Moder okänd – geografisk spridning av kvinnor som födde anonymt år 1900*. Stockholms universitet: Sociologiska institutionen, examensarbete 30 högskolepoäng, Masterprogram i ledarskap.
- Widerström, Karolina (1907) Fattigvården och det uppväxande släktet. I: *Berättelse öfver förhandlingarna vid kongressen för fattigvård och folkförsäkring i Stockholm den 4, 5 och 6 oktober 1906*. Enligt uppdrag utgifven av Erik Palmstierna.

Övriga källor

- Arkiv Digital.
- Domböcker vid Landsarkivet i Lund.
- Internet: www.gammalstorp.se
- Mellersta Skåne*, notis 17 juni 1911.
- Muntliga källor och efterlämnade anteckningar.
- Riksarkivet.se

www.soch.lu.se

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
SE-221 00 Lund
+46 46-222 00 00
www.lu.se